

УДК 355.23:355.457 (477)

**ХАРАКТЕРИСТИКА КРИТЕРІЇВ, ПОКАЗНИКІВ І РІВНІВ ГОТОВНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО
ОХОРОНИ ЗАКОРДОННИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ**

О.Л.Алексєєв

Анотація. У статті представлено результати аналізу проблеми діагностики фахової підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України на предмет їхньої готовності до охорони закордонних дипломатичних установ; подано характеристику критеріїв, показників і рівнів зазначеної готовності.

Ключові слова: військовослужбовці Державної прикордонної служби України, охорона закордонних дипломатичних установ, готовність, фахова підготовка, критерії, показники і рівні готовності.

Аннотация. В статье представлены результаты анализа проблемы диагностики профессиональной подготовки военнослужащих Государственной пограничной службы Украины на предмет их готовности к охране иностранных дипломатических учреждений; дана характеристика критериев, показателей и уровней указанной готовности.

Ключевые слова: военнослужащие Государственной пограничной службы Украины, охрана заграничных дипломатических учреждений, готовность, профессиональная подготовка, критерии, показатели и уровни готовности.

Summary. The paper presents an analysis of diagnostic problems of professional training of military personnel of the State Border Service of Ukraine in terms of their preparedness for the protection of foreign diplomatic missions. Filed characterization criteria and performance levels specified readiness.

Keywords: soldiers of the State Border Service of Ukraine, the protection of foreign diplomatic missions, readiness, professional training, criteria, indicators and levels of readiness.

Постановка проблеми. Для розв'язання проблеми удосконалення фахової підготовки військовослужбовців Державної прикордонної служби України (ДПСУ) до охорони закордонних дипломатичних установ передусім необхідно дослідити стан їхньої готовності до зазначеного виду діяльності. Попереднє вивчення ситуації базувалося на аналізі відгуків на офіцерів та прапорщиків, які пройшли спеціальну професійну підготовку й виконували обов'язки з охорони закордонних дипломатичних установ України. Вони свідчать про те, що близько 36,5 % з них у перші місяці служби мали ускладнену адаптацію до нових умов діяльності, ще 45,8 % опитаних вказали на брак комунікативних умінь та навичок. Серед опитаних військовослужбовців 33,6 % вказали на недостатню культурологічну підготовку до перебування у новій країні, 47,8 % на брак знань щодо норм, звичаїв та традицій, які панують у країні, де розташована закордонна дипломатична установа. Але для з'ясування реального, більш повного стану готовності військовослужбовців ДПСУ до охорони закордонних дипломатичних установ необхідно здійснити аналіз їхньої фахової підготовки, який би базувався на чіткому діагностичному інструментарії.

Метою статті є визначення і характеристика критеріїв, показників і рівнів готовності військовослужбовців ДПСУ до охорони закордонних дипломатичних установ.

Виклад основного матеріалу. Розв'язання проблеми визначення критеріїв, їх показників, а також вибору методик, які б дозволяли здійснити якісне й об'єктивне вимірювання або отримати оцінку сформованості знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей – складових готовності до професійної діяльності, є важливим завданням. У різні часи багато вчених, педагогів та інших фахівців намагалися його вирішити. Тому у дослідженні ми будемо дотримуватися думки А.Киверялга, відповідно до якої критерій потрібно розглядати як ознаку, на основі якої оцінюється що-небудь [1].

Критерії оцінки повинні відповідати певним вимогам. На думку В.Вергасова, такими вимогами можуть бути: об'єктивність; ефективність; надійність і висока достовірність [2]. О.Барабанщиков [3], П.Городов [4], І.Грязнов [5], Г.Грибенюк [6] та інші вважають, що критерії повинні бути не тільки об'єктивними (результати мають відповідати педагогічному явищу), а й унікальними (не повинно бути критеріїв і їх показників, що взаємно перетинаються), повними (охоплювати найбільш значні й стійкі сторони педагогічного явища), надійними (має бути достовірний результат у різних умовах) та зрозумілими (всі експерти мають однозначно тлумачити критерії та їх показники).

А.Киверялг, не заперечуючи вимог, які висувуються до вибору критеріїв (зокрема щодо об'єктивності), доповнює цей список. Він наполягає на тому, що критерії мають бути інформативними, валідними, нейтральними та мати можливість якісного опису [1].

Щодо показників, то у нашому дослідженні вони є компонентами критеріїв. Така точка зору ґрунтується на основі результатів аналізу наукових праць, у яких показник є «свідченням, доказом, ознакою, наочними даними про результати роботи» [7, с. 761]. При цьому «показник як компонент критерію є типовим і конкретним виявом однієї із суттєвих сторін певної якості особистості» [8, с. 340–346]. Його використання допомагає оцінити якість та рівень її сформованості.

Оскільки одним з ключових понять процесу діагностики сформованості готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ є термін «рівень готовності», то ним ми будемо називати «якісно-кількісну характеристику, що включає в себе відомості про обсяг фахових знань, умінь і навичок, про характер професійних цінностей, про соціальну спрямованість ідеалів, уявлень, прийнятих особистістю норм поведінки, про активність особистості та сформованість її професійно-значущих якостей» [9].

Для характеристики рівнів сформованості готовності до діяльності існують різні градації. Так Н.Кузьміна виділяє репродуктивний, адаптаційний, локально-моделюючий, системно-моделюючий рівні педагогічної діяльності [10]. В.Сластьонін визначає такі рівні, як інтуїтивний, репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчий репродуктивний, творчий [11]. І.Малафіїк на основі ступеневого характеру засвоєння змісту освітнього процесу виділяє ступені досягнення певного рівня, якому

відповідає розпізнавальна, репродуктивна, продуктивна, творча діяльність. На цій основі він визначає ознайомлювальний, репродуктивний, продуктивний і творчий рівні [12, с.1].

Для нашого дослідження становить інтерес також класифікація рівнів діяльності, запропонована В.Роменцем [13]. В її основу покладено вирішення професійних завдань з урахуванням творчого підходу до їх розв'язання. Крім того, вона спрямована на суб'єктів навчання. Отже, вченим виділено *інтуїтивний; репродуктивний; репродуктивно-творчий; творчо-репродуктивний і творчий* рівні [13].

Отже, на основі представлених матеріалів можна дійти висновку, що на практиці застосовуються три, чотири або п'ять рівнів оцінки готовності майбутнього фахівця до того або іншого виду діяльності. Разом з тим доцільно обрати таку шкалу, яка би була зручною для використання. Цій вимозі відповідає, наприклад, система поточного й підсумкового оцінювання знань слухачів і курсантів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького, де передбачено чотирирівневу шкалу оцінювання. Незначна її адаптація до особливостей дослідно-експериментальної роботи дозволить нам оцінювати усні відповіді курсантів, письмові роботи, практичні дії і виконання робіт учасниками експериментального навчання.

Таким чином, у дослідженні ми надамо перевагу рівневій шкалі, яка передбачає чотири рівні готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ. Умовно назвемо їх *низьким, допустимим, достатнім і високим*.

Їх докладну характеристику буде подано після обґрунтування критеріїв і їх показників.

Для того, щоб обрати критерії оцінки сформованості готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби України до охорони закордонних дипломатичних установ, вважаємо за доцільне проаналізувати наявний досвід, який представлений у наукових дослідженнях зарубіжних і вітчизняних учених. При цьому особливий інтерес становлять праці, де розглядається діагностика готовності до професійної діяльності у правоохоронній сфері та силових структурах.

Так, у дослідженні С.Буніна, присвяченому розв'язанню проблеми удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів [14], рівень їхньої готовності до виконання службово-бойових завдань запропоновано визначати за допомогою мотиваційно-ціннісного, когнітивного, вольового та поведінкового критеріїв.

В.Пліско пропонує використовувати мотиваційний, змістовний і оцінно-регулятивний критерії готовності курсантів до професійної діяльності [15].

В.Уліч виділяє когнітивні, діяльнісні й особистісні критерії для оцінки готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності [16].

У дослідженні С.Будніка визначено основні критерії розвитку в офіцерів-прикордонників професійної готовності до творчого вирішення управлінських завдань. Учений зробив висновок, що ними є рівень розвитку когнітивного, операційно-діяльнісного і мотиваційно-ціннісного компонентів [17].

Отже, результати вивчення й аналізу дисертаційних робіт, монографій і наукових статей з проблеми формування готовності до професійної діяльності дозволили нам дійти висновку, що вибір критеріїв для її діагностики залежить, як правило, від необхідності встановити рівень засвоєння професійних знань, сформованості фахових умінь і навичок, а також морально-психологічної готовності до здійснення професійних функцій. Крім того, цей висновок не суперечить структурі готовності військовослужбовців ДПСУ до охорони закордонних дипломатичних установ, яка складається з *когнітивного, мотиваційно-ціннісного, професійно-особистісного та діяльнісного* компонентів.

Саме тому для встановлення рівня зазначеної готовності військовослужбовців ДПСУ нами пропонується обрати п'ять критеріїв: *пізнавальний*, який дозволить встановити рівень знань, необхідних військовослужбовцям для виконання обов'язків з охорони закордонних дипломатичних установ, а також ступінь розуміння та уявлення про обсяг обов'язків та завдань, пов'язаних з цією діяльністю; *мотиваційний*, що служить для встановлення рівня мотивації до діяльності з охорони закордонних дипломатичних установ; *потенційно-особистісний*, який слугує для встановлення рівня професійної спрямованості, уваги, уяви, сприймання, пам'яті, мислення, а також військово-професійних здібностей та професійно-важливих якостей, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності; *ціннісний* – розкриває ціннісні орієнтації особистості військовослужбовця, глибину професійного світогляду, професійні переконання, професійну етику (моральні норми, оцінки й самооцінки, контроль і самоконтроль, повага до норм і вимог суспільного життя й уміння дотримуватися цих норм), усвідомлення важливості та необхідності професійної діяльності,

сформованість соціальних і культурних цінностей; *операційний* критерій – для оцінювання рівня сформованості умінь і навичок з організації охорони закордонних дипломатичних установ.

Для визначення показників названих критеріїв нами було організовано експертно-аналітичну роботу. Вона передбачала, по-перше, аналіз основних завдань, покладених на військовослужбовців Державної прикордонної служби України в контексті охорони закордонних дипломатичних установ, їх оперативно-службових функцій на посадах чергових комендантів і їхніх помічників, змісту освітньо-професійних програм та освітньо-кваліфікаційних характеристик, професіограми, а також дисертаційних досліджень, присвячених професійній підготовці військовослужбовців ДПСУ. По-друге, формування експертної групи для проведення експертної оцінки запропонованих нами показників визначених критеріїв.

У результаті застосування методу групових експертних оцінок було визначено показники, що відповідають критеріям оцінки рівня готовності військовослужбовців до охорони закордонних дипломатичних установ. Компоненти зазначеної готовності, критерії і відповідні їм показники подано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Компоненти готовності до охорони закордонних дипломатичних установ, критерії та показники оцінки її рівня у військовослужбовців

Компоненти	Критерії	Показники
Когнітивний	Пізнавальний – сукупність знань, необхідних для здійснення професійної діяльності під час охорони закордонних дипломатичних установ	– знання особливостей охорони закордонних дипломатичних установ; – знання основних нормативно-правових актів, інструкцій, посадових обов'язків та інших документів, які регламентують професійну діяльність; – знання завдань, організації, форм і методів здійснення охорони закордонних дипломатичних установ; – країнознавчі, мовно-комунікативні знання;
Мотиваційно-ціннісний	Мотиваційний – потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху і показати себе з кращого боку	– професійна спрямованість; – мотивація до здобуття професійних знань і умінь; – професійні установки; – інтерес до професійної етики
	Ціннісний – готовність діяти відповідно ціннісних орієнтацій, професійної етики, професійних ідеалів, поглядів, принципів, переконань	– прийняття професійно-етичних цінностей як особистих моральних принципів; – самостійність і стійкість суджень щодо професійно-етичних норм; – наявність професійних ідеалів, поглядів і принципів; – готовність діяти відповідно до корпоративних цінностей
Професійно-особистісний	Потенційно-особистісний – характеризує рівень розвитку професійних якостей і здібностей	– рівень розвитку професійних якостей і здібностей; – виконання вимог професійної етики; – професійна відповідальність, вимогливість та адекватність у прийнятті рішень; – готовність до самовдосконалення
Діяльнісний	Операційний характеризує наявність у курсантів умінь та навичок професійної діяльності	– організаційно-професійні уміння; – розвиненість комунікативних умінь; – конструктивні; – рефлексивно-оцінні

Висновки. Таким чином, у статті відображено основний зміст роботи щодо характеристики критеріїв, показників і рівнів готовності військовослужбовців Державної прикордонної служби

України до охорони закордонних дипломатичних установ. Запропонована методика є достатньо простою для практичної роботи. Вона дозволяє оцінювати знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації, рівень мотивації, а також наявність професійних якостей учасників експериментального дослідження. Це дозволяє перейти до визначення реального стану готовності військовослужбовців ДПСУ до охорони закордонних дипломатичних установ, що і буде напрямком подальших розвідок.

Література

1. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг – Таллинн: Валгус, 1980. – 334 с.
2. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов / В. М. Вергасов – К. : Вища школа. – 1985. – 175 с.
3. Барабанщиков, А. В. Военно-педагогическая диагностика / А. В. Барабанщиков, Н. И. Дерюгин. – М. : ВПА, 1995. – 108 с.
4. Городов, П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе / П. Н. Городов. – М. : ВПА, 1993. – 112 с.
5. Грязнов І. О. Теоретико-методичні засади морального виховання майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / І. О. Грязнов. – Т., 2005. – 463 с.
6. Грибенюк Г. С. Мотиваційна готовність курсантів і слухачів вищого військового учбового закладу до професійної діяльності (на прикладі спеціалістів пожежної безпеки МВС України): Дис... канд. психол. наук: 20.02.02 / Грибенюк Г. С. – К., 1997. – 190 с.
7. Яременко, В. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконіт, 2007. – Т. 2. – 926 с.
8. Петренко Н. В. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників / Н. В. Петренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 10 (63).
9. Токарчук О. Я. Критерії, показники і рівні готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів / Токарчук О. Я. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: //Зб. наук. праць. – Випуск 31 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 171-176.
10. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
11. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин – М. : Педагогика, 1990. – 300 с.
12. Малафіїк І. Щоб оцінювати знання, потрібно знати, що оцінювати / І. Малафіїк // Освіта. – 2000. – 4-11 жовтня. – С. 1.
13. Роменець В. А. Виховання творчих здібностей у студентів / В. А. Роменець – К. : Вища школа, 1973. – 96 с.
14. Бунин С. В. Совершенствование профессиональной подготовки будущих офицеров к выполнению служебно-боевых задач: На материале военного института внутренних войск МВД России : автореферат дис. на соиск. науч. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / С. В. Бунин ; Новосиб. гос. пед. ун-т. – Новосибирск, 2005. – 128 с.
15. Пліско В. І. Теоретичні і методичні засади формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Пліско В. І. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 475 с.
16. Уліч В. Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. Л. Уліч – К. Військовий ін-т Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2007. – 236 с.
17. Будник С. М. Формування професійної готовності офіцерів-прикордонників до творчого вирішення завдань управлінської діяльності [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : (13.00.04) / С. М. Будник; Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2006. – 198 с.